

Леонід Чернов

Станція Знам`янка

(1930)

Молодість Дубинського

I

- Крамарику, вставай. Чуєш, Крамарику?
- М-м-им-м...
- Вставай, верблюде.
- До біса...
- Твоя черга бігти по хліб. Ну?
- Не присікуйся.
- Спи, спи, нащадок носорогів. Сидітимеш сьогодні без чаю.

Дубинський одійшов од ліжка і почав перед люстром зав'язувати свою нову краватку, яка всього два дні тому виконувала відповідальну роль рукава сатинової сорочки, а сьогодні стала за причину восторгу всієї компанії.

У кімнаті було троє: гладкий Крамаренко, маленький Рухляк і Дубинський, або Дубина, як називали його товариші в хвилини ніжності і люті.

Гладкий Крамаренко, своїм звичаєм, спав на своєму ліжку, довжина якого дорівнювала приблизно половині зросту його власника, – через те Крамаренко і засвоїв собі звичку акуратно вмощувати свої ноги на маленький, єдиний в кімнаті столик, що стояв біля його кровати. Ця звичка викликала раз у раз силу непорозумінь, бо неуважний Крамаренко перед тим, як покласти ноги на стіл, забував навіть глянути на нього і часом клав ноги на склянку, на оселедця, а одного разу змахнув зі столу правою ногою новенький примус.

Кровать Крамаренкова мала ще одну характерну рису: досить було Крамаренкові поворухнутись, як вона пищала й скиглила так жалісно, що нервовий Дубинський затикав вуха, загрожував утекти на мис Доброї Надії і звідтам написати кому слід добре обґрунтовану скаргу.

Біля столу, в подертому кріслі розвалився, заклавши руки в кишені широких штанів і попихуючи цигаркою, маленький Рухляк, що вславився серед своїх товаришів тим, що не любив дівчат.

- Е, стонадцять чортів! – раптом голосно вилаявся Дубинський.
- У товаристві цих дикунів я занепав до того, що розучився я як слід зав'язувати краватку.

Рухляк в'їдливо прищулив око і, оглянувши з ніг до голови уквітчаного Дубинського, ляснув у долоні.

– Ух! – зітхнув він. – Подивіться ви, будьте ласкавенькі, на нього. Не інакше, як його запрошено на вечерю до Ротшильда. Ех! – він мрійно зітхнув. – Питиме шампанське, заїдатиме сардинками...

– Борщем заїдатиму, – саркастично кинув Дубинський. – Хто ж після шампанського сардинки їсть? Голова!

– Не хочеш – не треба. Гарячих сосисок можна взяти, – поправився простодушний Рухляк.

Почувши про сосиски, Крамаренко раптом тріпонувся, так що кровать його заверещала й гавкнула, підвів патлату голову і жагучим шепотом запитав:

– Ви про які сосиски? Де вони?

– Ех! – застогнав Рухляк. – Забули ми про тебе, Крамареночку! Дві хвилини тому останню з'їли. Півтора пуда було. Дружина німецького консула прислала Дубині на доказ палкого кохання.

– Іди до біса.

– До якого? Адже ж ми з ним живемо.

– Дубино! – благаюче заспівав Крамаренко. – Заховай його кудись у затишний куточок. Він дотепи пускає. Це небезпечно для здоров'я присутніх.

– Крамаренко, – сказав Дубинський лагідно і тепло. – Крамарику... Сьогодні твоя черга бігти по хліб. Купи, до речі, сиру й ковбаси.

– Я не мільйонер.

Дубинський свиснув.

– Еге-ге... Погані наші справи, хлоп'ята. Скільки в тебе, Крамарю?

– Десять.

– Копійок, карбованців чи тисяч?

– Спитай у Рухляка.

Дубинський пильно зиркнув на Рухляка.

– Десять мільйонів, – серйозно сказав Рухляк. – Завтра ми з Крамаренком їдемо купляти яхту і віллу.

– Купіть разом і пів фунта ковбаси, – сумно порадив Дубинський.

Було мовчання.

– Отже, шановне лицарство, – поважно вимовив Дубинський, – доводиться констатувати далеко не блискучий стан наших фінансів.

Крамарику, можеш лягати спати. Рухляче, наслідуй його приклад. А я... – Він зітхнув так тяжко, що якісь папірці, кружляючи, полетіли долі. – Я сам найду собі місце останнього відпочинку.

– Ну, звичайно, – образився Рухляк, – консулова дружина його там нагодує. А ми – сиди отут...

– А. нагодує! – енергійно мотнув головою Дубинський. – Ще й як. От наприклад: добре засмажена качка.

– ... Зі сливовою підливою, – додав, облизнувшись, Рухляк.

– Така, знаєте, масна качка... ароматне сало з неї аж капає...

Крамаренко спересердя плюнув.

– Я наливаю собі, – продовжував Дубинський, – чарку горілки...

– Холодної, – запищав Рухляк, – аж чарка спітніла.

– Я розглядаю її на світло...

– Вона прозора, – запищав Рухляк, – мов дівоча сльоза. – Він склав кулак у рурочку і вже хотів випити неіснуючу чарку: – Ваше здор...

Але Дубинський владно зупинив його:

– Стоп. Не смій. Рано. Відріж спочатку шматочок качечки. Вона просякла своїм власним, ніжним, немов поцілунок коханої, салом...

– Ух! – крикнув Крамаренко.

– Ти її ріжеш, – епічно говорив Дубинський, – з неї аж тече прозоре, ароматне золоте сало.

– Та чого ж ти чекаєш?! – визвірився Крамаренко на Рухляка. – Ріж, тобі говориться!

– Чекайте! – запально відрізав Дубинський. – Приготуйте тонко настругану, сильно засмажену в качиному салі картошечку. Тепер беріть у руки чарки. Перехиляйте – р-раз!

Всі перехилили в рот повітря.

– Подождіть, не ковтайте! – гаркнув Дубинський. – Затримайте її трохи в роті. Так. Ковтайте. Тепер переживайте. Переживайте. Що відчуваєте?

– Почуваю, – заверещав Рухляк, – як вона, стерва, тисячами пекучих голочок залоскотала мої кишки.

– Тепер, – командував Дубинський, – настромлюйте на виделку шматочок качечки. В рот – гам! Не поспішайте. Смакуйте ніжну качину шкірку, вона так віддано хрускотить у вас на зубах.

– Стійте! – крикнув Крамаренко. – Обмакнімо шматочок хліба в качине сало!

– Правда, – ухвалив Дубинський. – Тільки не забудьте покласти зверху окрайчики засмаженої в маслі, тонко нарізаної, рум'яної пахучої картопельки.

– Вона засмажена так прекрасно, що хрумтить на зубах.

– Йолопи! – Рухляк майже в нестямі підстрибнув і заметушився по кімнаті.

– Що таке?

– Та ми ж забули про підливу!

– Який тонкий, гострий, мов бритва «Золінген»¹, аромат маринованих слив!

– Не міндальничайте², хапайте ложку.

– І просто ложкою їх в рот; в рот!

– Р-раз! Р-раз!

– Чекай! – раптом зупинив цей незвичайний бенкет далекоглядний Крамаренко. І стало тихо. І запитав Крамаренко в'їдливо: – А скажи мені, будь ласка: якою ж мовою ти говоритимеш з німецькою консулихою?

– Що за дивне запитання? Звичайно, німецькою!

– Будь ласка, докажи.

– О, прошу. От: майне лібе фрау... Гіб мір айн... Гм... От чорт. Маленьке непорозуміння.

– В чім річ?

– Дрібничка. Я раптом згадав, що німецької мови ніколи й не знав.

– Так говори французькою. Консулиха знає й французьку.

– Ну, це інша річ. Французькою легше. Французькою буде так: «Мадам...» Хм... Несподівана перешкода.

– Яка?

– Я випадково не знаю французької мови.

– Так говори англійською. Я певен, що консулиха...

– Англійською? Будь ласка. Отак би зразу й казав. Е-е... Дір міс... Вірніше: «Дір містріс...» Ні, краще: «О, леді...» От чорт. Знову заскок.

– Який?

¹ Золінген – місто в Німеччині, яке уявилося виробництвом високоякісних ножів, ножиць і лез, його ім'я захищено як торгова марка. (Тут і далі у виносках примітки упорядниці Ярини Цимбал).

² Міндальничати – маніритися, маніжитися.

– Несподівано вискочила з голови.

– Хто?

– Англійська мова.

– Йолоп.

– Та це ж зовсім не по-англійському. Це по-українському.

– Утворімо невеличкий кооператив, – запропонував практичний Рухляк.

– Який?

– Мовний.

– А саме?

– Хай кожен вносить в діло свій мовний пай. Починаю. Кажі, Дубино: «Шер мадам».

– Шер мадам, – слухняно сказав Дубинський, звертаючись до старого стільця.

– Консулихо.

– Шер мадам консулихо, – повторив Дубинський.

– Нуз авон...

– Нуз авон, вуз аве, іль сон. Ні, не так.

– Без імпровізацій. Кажі: «Вір волен».

– Зер, – вніс Рухляк свій пай.

– Вір волен зер... А їхвіль найбільше...

– Ессен.

– Фрессен.

– Шанте! – закричав Дубинський в екстазі. – Манже! Невже ви не розумієте, громадянко консулихо? Українською мовою говориться тобі, буржуазне насіння: три українські студенти – же, тюа, іля – вір волен зер манже, шанте, фрессен, нарешті! Ну, жерти ми хочемо, мадам консулихо – зрозуміли тепер? Вір волен гам-гам.

Троє товаришів обступили стареньке, ні в чому не повинне крісло і старанно пояснювали йому дуже просту й зрозумілу життєву річ: що вони хочуть їсти.

– Чекайте! – гукнув Дубинський. – Чого ми турбуємось? Мова шлунка, як і мова кохання, не знає мовних і національних меж. Я їй графічно намалюю вареника. Же ву прі дивитись сюди своїми огидними баньками, стара відьмо.

І Дубинський пальцем почав креслити повітря.

– Вареник, компрене? Отак... отак... отак... Отак-о во. Тут так і так. Вареник. Вуз аве резон? Українішер фареннік.

Він переможно оглянув товаришів.

- Ви бачите: вона зрозуміла. Ось вона пішла по вареники.
- Вареники...
- ... в маслі...
- ... в сметані...
- Ось вона принесла цілу миску.
- Я настромлюю вареника на виделку...
- Топлю його в золотому прозорому маслі...
- А тоді – в сметану його, мерзотника...
- І в рот!
- І в рот!
- Стійте, – глухо пропхав крізь забитий удаваними варениками рот маленький Рухляк. – Я більше не можу. Дякую. Наївся – оце поки.
- Мені також більше не лізе, – зітхнув Крамаренко. – Дякую.
- Ну, що ж, – зацвірінькав Дубинський. – Нагодувавши вас як слід, вважаю, що маю право розважитись. Бувайте здоровенькі, діточки.
- Він швидко відсунув на потилицю старого кашкета і, засвиставши, зник.

II

Дубинський підійшов до великого двоповерхового будинку майже на околиці міста, переліз через паркан і, притулившись щільно до холодної кам'яної стінки, двічі тихо свиснув.

Тієї ж хвилини одне з вікон на другому поверсі одчинилось і звідтам пролунав жіночий голосок:

- Петер?
- О, моя блакитна мріє!..
- Тс-с-с!.. Драбина там унизу.

Дубинський у темряві налапав драбину, обережно приставив її до стінки і швидко поліз нагору.

Він опинився в невеличкій затишній кімнатці, поцілував хазяйку і нерухомо закам'янів перед столиком, на якому соромливо вмостилася ковбаса в зворушливому сусідстві з печеною картоплею і салом.

Далі між чарівною господинею і Дубинським відбувся такий діалог:

– Півнику, – сяючи очима сказала Маруся, – ти, певне, хочеш їсти?

– Ах, Марусю, – з докором відповів Дубинський, – тільки останній товстошкірий кабан міг би думати про їжу в присутності найяскравішої зірки України, яку тільки напханий до одказу опіумом піп через брак фантазії найменував Марією.

– Ти вже, виходить, вечеряв?

– Ще б пак.

– Що ж ти їв?

– Я їв... гм!.. Ну, мало чого я не їв. Я їв біфштекс, ромштекс, соус пікан, л'оріган...

– Ого!

– Да-с... Був на одному бенкеті... у племінниці японського консула... Там, брат, устриці рікою лилися. Я сам п'ять бокалів випив.

– Здорово! Ну, нам до цього далеко. А жаль. Я хотіла тебе почастувати ось салом, батьки з села прислали, гаряча картопля, ковбаса. Може, хочеш?

– Ах, Марусю, не будь наївною. Хто ж після омарів з ананасами – та сало їсть?

– Ну, що ж робити? Годі я заховую.

– Чекай. Не поспішай. Що я хотів сказати? Ага, сидів я там і думав: як ще погано живуть наші бідні студентки.

– Да, не дуже.

– Аяж що кажу? Жахливо живуть! Що вони їдять? Оця, наприклад, ковбаса. Це ж отрута, а не ковбаса! Дай-но я для штуки покуштую. Гм! Не розкуштував. Чекай, я ще шматок. Ну да, найкращий спосіб самогубства. От ізнім оце останнє кільце – побачимо, чи скоро доведеться викликати негайну допомогу? Гм! Ні, нічого. Не така вже погана ковбаса. Далеко гірша оця картопля. Присунь-но мені картоплину. Од неї, кажуть, за десять хвилин коліт шлунка буває. Спробуємо. А це в тебе сало таке? Ах, Марусю, я дивуюся з тебе! Як ти, культурна людина, можеш їсти сирове сало? В ньому ж спірохетів повно! От я тобі зараз це доведу. Одріж мені шматок. Та ні, не такий, не маленький, більший, більший, ще більший. Ти бачиш, з якою огидою я їм це сало? Другий такий шмат я навряд чи вже й з'їм. От давай спробуємо. Гм... дивно – з'їв. А третій? Що? Більше немає? З'їв усе? Та не мож-же бути! Ну, тоді прибирай всі харчі зі столу, поговоримо про щось більш цікаве. Що таке? Нічого прибирати? Все поїв? От так історія! Ніколи не

сподівався. Ну, що ж удієш? Іди, я тебе за те поцілую, моя блакитна мріє, моя найяскравіша зірко України...

... Так починають співати флейти серця, коли замовкають барабани шлунка.

Кілька годин пролинули, мов п'ять хвилин.

– Ого, – сказала Маруся. – Вже десята година. Додому – і то негайно.

– Ну, чого там додому? Ще рано додому, – нерішуче відповів Дубинський, що зручно вмотивувався на маленькій канапі. – Соромно спати. Треба використовувати кожен хвилину нашого жит...

– Півню, вставай, – суворо наказала Маруся. – Пора.

Дубинський з досадою крякнув («ледачий і лукавий раб»³), обережно позіхнув, від чого ніздрі йому неприродно розширились, і спробував удатися до останнього заходу:

– Чекай, зірко, – солоденьким голоском пронявчав він. – Я розкажу тобі надзвичайно цікаву річ. Про двотактовий мотор внутрішнього горіння.

– Півнику, годі. Я хочу спати. Додому.

– Характерним у двотактовому моторі є те, що він зовсім не має клапанів. Їхню роль тут виконує сам поршень. Замість клапанів у стінках циліндра зроблено три дір...

– Петер, я стягну тебе за ноги з канапи.

Дубинський шумно зітхнув і, крякчучи, встав з канапи.

– Прийдеш завтра? – пошепки спитала Маруся, цілуючи його в лоба. – Коли не прийдеш, то я...

– Що ти?

– Ну... я вже щось придумаю, Прийдеш?

– Я не прийду? Ех, Марусю...

– Ну-ну... Я пожартувала. На добраніч.

– До побачення, моя... гм!.. мотоциклетко.

Він виліз на підвіконня, став обома ногами на карниз і, зробивши прекрасній хазяйці привітання ручкою, хотів намацати ногою драбину, але нога безсило повисла в повітрі.

– Ой!

– Що?

– Не можу намацати драбини.

– Тут же вона стоїть, біля вікна.

³ Образ із притчі про таланти, яка міститься в Євангелії від Матвія і розповідає про друге пришестя Христа.

– Та де ж вона, чор-р-р...

Дубинський глянув униз. Драбини не було.

– Марусю, – трагічно сказав Дубинський. – Жодної драбини тут нема.

Маруся сплеснула руками.

– Неймовірно...

– ... але факт. Нова інтрига моїх невсипущих ворогів.

– Що ж робити? Ми загинули!

Звичайно, Дубинський і не думав гинути, але становище було серйозне. Злізти по карнизах або по ринві він не відважувався, важив-бо сімдесят два кілограми – і щохвилини ризикував гепнутись додолу. Вийти через головні двері було також небезпечно, бо до передпокою можна було дістатися, тільки пройшовши кілька кімнат, де Дубинський міг випадково зустріти незнайомих йому людей.

«Ускочив», – подумав Дубинський і тихо прицмокнув.

– Що ж тепер буде? – безпорадно спитала Маруся. – Я не знаю, що ми тепер робитимем.

Та Дубинський був уже веселий і радісно-піднесений, мов дужий і меткий спортсмен перед небезпечним і тяжким змаганням.

– Найяскравіша зірка України! – сказав він урочисто. – Немає в світі такого становища, з якого Дубинський не найшов би виходу. У вас біля головних дверей англійський замок? Англійський! – твердо відповів він сам собі. – Отже, діставшись до передпокою, я зможу власноручно, без сторонньої допомоги відімкнути двері й вийти, а вийшовши – пристукнути їх, і вони вже будуть замкнені. Що з цього виходить? Що Маруся може спокійно лягати спати, а Дубинський... Дубинський не пропаде. Ну, ще раз – на добраніч. Ні-ні, в губи, в губи!.. Так. Амінь.

Він граціозно – на його думку – розшаркався, обережно протиснувся у двері, зачинив їх і опинився в темній їдальні.

III

Блідий, зеленкувато-блакитний місячний серп допитливо зазірав у вікна і кидав на підлогу та стіни химерні білі плями.

«Місяць, кінець-кінцем, теж може іноді для чогось пригодитись, – подумав Дубинський. – Без нього пропав би. А так – нічого...»

Високо підіймаючи ноги, розмахуючи руками, похитуючись і раз у раз озираючись, він навшпиньках повільно попхався далі. Двері

до суміжної кімнати були відчинені, і він увійшов туди. Тут було темно: віконниці були причинені. Долі лежала вузька світляна смуга від лампи, що горіла в суміжній кімнаті.

– Ай, –вередливо пропищав у суміжній кімнаті тоненький голосок. – Я ще не хочу спати. В кімнаті навіть вікон не зачинили.

Ласкавий жіночий голос переконував:

– Коли Півник не буде слухняний, прийде величезний крокодил – і Півника з'їсть.

– А я йому голову одірву.

– Півнику!

– А чого ж він, чортяка, лізе? Я ж його не займаю.

– Півнику, соромно так казати.

– Тобі соромно, а мені не соромно. Я маленький.

«Хм... – посміхнувся Дубинський. – Логіка... Тепер, значить, звернути ліворуч, а там передпокій. Здається, небезпечна справа наближається до благополучного кін... О, чор-р-рт!!»

Дубинський мало не знепритомнів: він зачепив ногою стілець – і той негайно впав і заgrimів. Дубинському здалося, що цей грім чути принаймні кілометрів на п'ять радіусом.

Студент притаївся і, спинивши подих, став чекати.

– Хто там? – долинув стривожений голос із суміжної кімнати.

Дубинський вагався не більше двох секунд. Перше його бажання було кинутись скільки сили до передпокою, вистрибнути у двірі, перестрибнувши через паркан, утекти. Та коли б не пощастило, цей маневр загрожував грандіозним скандалом.

Тим-то Дубинський відваживсь на друге.

Не вагаючись, він підійшов до дверей освітленої кімнати і, прокашлявшись, поважно спитав:

– Можна зайти?

І зараз же злякався зухвалости свого вчинку. Але це був єдиний вихід.

– Ввійдіть, – відповів боязкий жіночий голос.

Ще пів секунди Дубинський вагався. Потім він рішуче відчинив двері і увійшов до яскраво освітленої кімнати.

Біля невеличкого столика стояла з лампою в руці стурбована жінка. Поруч сидів рухливий хлопчисько з величезними сірими очима. Шалено дригаючи ногами, він морщив упертий лоб і, висунувши згорнутого руркою язика, фарбував кольоровими олівцями якісь малюнки.

Побачивши Дубинського, жінка з полегшенням зітхнула і поставила лампу на стіл.

– Я дуже злякалась, – сказала вона з блідою посмішкою. – Двері замкнені, і раптом гуркіт.

– Вибачте, будь ласка. Я, здається, справді трохи запізно. Але я до вас у дуже важливій справі.

– О, прошу.

Привітний тон підбадьорив Дубинського.

– Працюєш цілий день, як віл, – ніколи не те що зайти, а й угору глянути. Дозвольте рекомендуватися, – сказав він уже впевнено і, наскільки міг, увічливо. – Студент Дубинський.

Дама простягла йому руку.

– Дуже приємно. Навроцька. Прошу сідати.

«В неї гарна вузька рука», – подумав Дубинський, і йому стало безпричинно весело.

– Справа така... – бадьоро почав він, оглушливо прокашлявшись. – Справа така...

Але тут зупинився і відчув, як солоденький холодок виник у грудях і побіг через коліна до п'ят. Бо ніякої справи, власне, і не було, і коли зараз ніщо путнє не спаде на думку, доведеться, склавши руки, покірно спускатися на дно.

– Справа така... Хм... Ви, звичайно, пробачте мені пізній візит...

– Не, годі тут реверанси розводити, – несподівано серйозно сказав хлопчисько, що до цього часу пильно й допитливо розглядав студента. – Ти діло говори.

Жінка подивилась на нього й засміялась. Дубинський стримано заїржав.

– Суворий хлоп'яга, – сказав він, мотнувши головою на хлопця. – Йому яка година?

– Пів на сьому, – відповіла мати.

– Це здорово, – ввічливо ухвалив Дубинський. – Зовсім цього не сподівався. Колосальний хлоп.

– Я не клоп, – образився співбесідник. – Сам ти клоп. Я – Петро Григорович.

– Як? Петро? Це щось неймовірне. Я теж Петром називаюсь. Або – як мене любляють називати фамільярно настроєні люди – Півень. Так ти, виходить, теж Півник?

– Для кого Півник, – сказав, колупаючи в носі, хлопчисько, – а для кого й Петро Григорович.

Дубинського охопив раптовий порив ніжності: він ухопив хлопця за підборіддя та обережно, як йому здавалось, ляпнув долонею по вузькій спині:

– Ах ти ж... стакан!

– Ма-мо, – жалісливо запищав хлопець, – чого воно б'ється і лається?..

– Я по-товариському, – щиро признався Дубинський. – Пропоную мир. Ну, не ламайся, як маца.

Вони щиро потиснули один одному руки, і повітря переповнив мир, радість і сміх.

– Так от в якій я справі, – натхненно і несподівано для самого себе сказав Дубинський. – Я дізнався, що ви шукаєте вчителя для свого Півника.

Сказав – і вдруге сьогодні злякався своєї зухвалости.

– Так, це правда. Я шукаю вчителя.

Дубинський одкинувся назад і замовк. Він не вірив власним вухам. Але, як азартний грач, плюнув на обережність і пустився берега.

– Його, напевне, треба вчити української мови?

– Так, і української мови.

Дубинський раптом хихикнув. Навроцька здивовано зиркнула на нього, Але обличчя йому вже стало суворе й недоторкано-серйозне.

– Чудово... – пробасив він. – Про це можна говорити.

– Але чекайте, – згадала господиня. – Як же ви про це дізналися? Ми не тільки не давали об'яви в газеті, але й...

Погляд Дубинського інстинктивно впав на відчинені двері. Але ганебне замішання тривало не більше секунди. Дубинський зі співчуттям, навіть з легеньким презирством зиркнув на Навроцьку.

– О, річ зовсім зрозуміла. Ви ще не знаєте... Я вам не сказав... Я працюю за репортера... Цим сказано все.

– Прекрасна поінформованість. А ваші умови?

Дубинський весь затремтів од восторга. Перше він мріяв тільки про те, аби так-сяк вислизнути з цієї пастки. Тепер він бачив, що доля рішуче й безповоротно обрала його на свого улюбленця і він перемагає – перемагає, перемагає, рішуче й остаточно.

Він зблизив брови й сказав нерішуче:

– Пробачте ... але такий швидкий перехід до діла... Я скажу вам завтра.

– Гаразд. І завтра ж таки можете й почати?

– Ну, звичайно. А тепер... – він підвівся і клацнув рудими потертими підборами. – Тепер дозвольте побажати всього найкращого. Завтра о четвертій я буду.

Уже в передпокої гречна господиня раптом згадала:

– Пробачте... може, вам... аванс?

– М-м... – невиразно прогудів Дубинський.

Навроцька на хвилинку вийшла і, повернувшись, всунула в руку Дубинського кольоровий папірець.

– Заходь, – пронявчав Півень. – Ми будемо раді тебе бачити.

– Ах ти ж... порося. – Дубинський легенько штурхнув хлопця в живіт. – Добре, зайду. Добраніч.

– На все добре.

Дубинський додому не йшов.

Він летів на легких, радісних, дужих крилах.

IV

– Чорт його знає... – бурчав маленький Рухляк і метушився на цупкому зім'ятому ліжку. – Вештається по різних консулихах, сардинки жере, попиває шампанське. Забув про нас. А ти голодуй. Свиня наш Дубинський, правда, Крамаріку?

Крамаренко не відповідав.

Крамаренко спав, посвистуючи й похрюпуючи.

– Це називається товариш. Не товариш він нам, а... громадянин.

Десь загупали двері, пролунав гучний тупіт чиїхось важких ніг – і в кімнату ввалився Дубинський. Радість дзюрчала з нього, мов веселкові струмки з весняних дахів. Він дзвінко ляпнув Рухляка по спині, дав стусана Крамаренкові й, розкидаючи навколо бравурні ноти, дзигою закрутився по кімнаті.

Це викликало цілу хуртовину обурення з боку похмурих товаришів.

– Кинь строїти дурня, Дубино! Стриба, немов теля, чорт би тебе взяв! Не мала вже дитина, здається. Кретин!

– Хто кретин? – зареготав Дубинський. – Я кретин? А оце ви бачили? Не повилазило вам? Чи, може, ви засліпили й не бачите цього маленького кольорового папірця? Га?

Рухлякові й Крамаренкові здалося, що кімната зненацька зяснила радісним рожевим світлом, і обличчя Дубинського стало привітне-привітне і незвичайно розумне.

За хвилинку величезний Дубинський тиснув у своїх обіймах маленького Рухляка, який руками оповив могутню шию героя, а ногами, мов кільцем, обхопив його тулуб.

– Дубино, милий. Не забув нас.

– Рухляче! – сказав заклопотано й по-діловому Дубинський. – Коли не рахувати старої кішки Марини Мнішек, то ти в цій кімнаті наймолодший. Отже, бери цей огидливий папірець – і лети. Ми з Крамариком покладаємось на твій смак, а головне – нюх. Альон! Одна нога там, друга... теж там.

V

За годину, коли над бенкетовим столом пронісся, здавалося, спустошливий смертоносний смерч, – за годину Дубинський, блакитно посміхаючись, сидів на м'якій канапці. Позаду нього, задоволено крекчучи, лежав гладкий Крамаренко, а збоку затишно вмовстився маленький Рухлячок.

Коли Дубинський закінчив своє оповідання про сьогоднішні пригоди, маленький Рухляк встав і, побожно склавши руки на грудях, серйозно сказав:

– Дубино. Дай я поцілую тебе в майбутню лисину. Ти Сократ. Бути тобі головою упродкому!⁴

– Ну-ну, – соромливо посміхаючись, відмахнувся Дубинський. – Не будь нахабою, дитя.

– Зайва скромність чи не шкідливіша за пиху, – дидактично сказав Крамаренко. – Тим-то й скажу: ти – молодчага. Дай-но я тебе смикну за вухо. Ану, давай...

– Дитинчата, заспокойтесь.

– А-а... – ласкаво загудів Крамаренко. – Не хочеш? А я смикну. Давай сюди вухо. Раз-раз! Так, виходить, ти з завтрашнього дня викладач, Дубино, га?

– Викладач...

І вперше за цілий цей радісний вечір Дубинський зітхнув так гірко, так болюче, що приятелям зомліли й зупинились серця

– Викладач, Крамаріку.

⁴ Упродком – скорочення від рос. «уездный продовольственный комитет».

– Тек-с... – тихо сказав Крамаренко. – Ну, що ж удієш?..
Поцілуймо-но, Рухляче, Дубинського в лоба і благословімо його в
далеку дорогу: сьогодні кінчилась його молодість.

І, наче підтверджуючи, десь далеко-далеко годинник пробив
дванадцятую годину.

(1930)

Хвороба Дубинського

Проробивши пів року в Укрості, художник Дубинський, за його власним виразом, своїм звичаєм «запарювався».

Працював він справді «по-звірячому» (його ж таки вираз): спав по чотири-п'ять годин на добу, решту часу – замурзаний, у фарбах, неголений, скуйовджений – метушився по майстерні, покрикуючи на товаришів, з блискавичною швидкістю малюючи десятки плакатів, портретів та карикатур, заражаючи всіх блискавичним темпом роботи.

Продукційність його була воістину дивовижна: за одну добу він виконував те, чого інший не зробив би й за тиждень.

Але відчувши, що наближається час «запарки», коли щіточки падали з рук і сам він хитався перед мольбертом од утоми, Дубинський негайно домагався місячної відпустки (відмовити йому – неможливо) і їхав на провінцію, до маленького районного міста, в гості до своєї заміжньої сестри.

I

Дубинський третій день валявся на ліжкові й, заклавши руки за голову, безглуздо розглядав стелю своєї кімнати. Час від часу він переводив погляд на стіни, шумно й засмучено зітхав. Хвилину лежав без жодних ознак життя, потім знову зітхав не менш засмучено, з тією тільки різницею, що погляд його тепер, як і перше, був прикутий до стелі.

– Петер, обідати! – гукали з суміжної кімнати.

– Кого?

– Іди обідати.

– Господи, – морщився Дубинський, – знов обідати. Ти мені пробач, Варю, – розслаблено говорив він сестрі, що ввійшла до кімнати, – але це якийсь дикий, варварський культ шлунка. Якась скотяча обжерливість. Всі думки, всі прагнення ваші – у шлунку. А жива душа людська, про яку...

Сестра рвучко поверталась і ображено йшла з кімнати.

– Варю! – гукав Дубинський їй услід. – Принеси вже мені, будь ласка, сюди чогось перекусити. Там кілька котлет, чи що. Пару ложок узвару. Не звичайних, ні! Пару ополоників...

З їдальні линув смачний запах супу.

– Варю, – плакав Дубинський, – Варю, де ж котлети? Ви, здається, сьогодні умовились заморити мене голодом. З самісінького ранку чекаєш цього більш ніж злиденного обіду – і от вам... Голодуєш цілими днями, як індус. Коли тобі важко годувати мене, я можу поїхати... далеко-далеко... До Аргентини абощо. І коли я там конатиму... я все-все прощу тобі. Я помру зі словами благословення на вустах. Завтра я вже й поїду. А зараз – дайте мені хоч шмат хліба, щоб не охлянути до завтра...

Входила сестра з півдесятком котлет на тарілці.

– До біса котлети! – ображено кричав Дубинський. – Підлабузитись хочете? До біса! Не хочу милостині! Культ шлунка... Жуйні тварини...

– Божевільний, – ображалася сестра й виходила.

– Ва-арю, – жалісно співав Дубинський. – Дай мені, голубко, пару котлеток. Охляв я... Голодую...

II

Коли вдома нікого не було, крім Дубинського, що байдужо розглядав стелю своєї кімнати, у вікно хтось постукав.

– Хто? – позіхнув Дубинський.

– Хто! – передражнив хтось на вулиці. – Японський імператор.

– Такого не треба.

– Дубино, не строй дурня. Це я, Рухляк. Відчиняй гостинні покої.

Дубинський навіть не поворухнувся.

– Подзвони, – безбарвно сказав він, позіхаючи.

Зараз же після цього протягом п'яти хвилин у помешканні одчайдушно, надсадно тріпотів і колотився, як у лихоманці, електричний дзвоник.

– Не відчиняють! – жалісно долинуло з вулиці.

– Нема нічого дивного, – позіхнув Дубинський. – Бо нікого нема дома. А втім, можна ввійти через двір. Там хвіртку замкнено на гачок, але ти можеш видертись на дерево, виламати дрючок і відчинити.

– Дрючок я маю! – сказано гукнув Рухляк. – Відчиняй вікно, диявол. Лізти буду. Слухай, мавзолей, – продовжував він,

увалюючись у хату, – я зараз розлютований. І моя поява з оцим дрюком...

– Не говори так, Рухлячок, – тихо перебив Дубинський. – Не можна. Соромно.

– Чому?

– Так. Не такий час, щоб жартувати. Скрізь культ шлунка, якісь жуйні тварини, міщани, гидота...

Рухляк похитав головою:

– В носі колупаєш?

– Колупаю, – відповів Дубинський з упертістю запеклого злочинця.

– На кроваті вилежуєшся?

– А де ж мені накажеш вилежуватись? На підлозі, чи що?

– Хм, – сказав Рухляк. – Погані наші справи.

З виглядом досвідченого лікаря оглянув Дубинського, його кімнату, де панував неможливий хаос, і твердо констатував:

– Ти запарився.

– Га?

– Ти, кажу, запарився. Запарився і через те залежався. До того залежався, що... хм!.. уже пахнути починаєш. Тобі конче треба провітритись.

– Я провітрююсь, – туманно признався Дубинський.

Маленький Рухляк зненацька спалахнув і вибухнув, мов магній:

– Нам треба мандрувати.

– Мандруй, – уникливо відгукнувся Дубинський.

– Не «мандруй», а вдягайся. Гайда до Крамаренка – радитись. Мені спало на думку проїхатись пароплавом по Дніпру. Завтра ми можемо виїхати.

Обличчя Дубинському перекривилося нелюдською гримасою:

– Та ні, навіщо ж завтра? Краще вже згодом колись. На Різдво, чи що. Або на Великдень. Гарно тоді на пароплаві... Дзвони, пташки, струмочки, травичка...

– Петер, одягайся! – наказав Рухляк. – Моментально.

– Та я, власне, не знаю навіть, де мої черевики.

– Один на столі, біля прес-пап'є, другий – на вікні. Ну!

– Чекай, – сказав Дубинський. – Я згоден. Давай тільки трохи спочинемо.

Рухляк обурився.

– Дубинський, одягайся! Інакше – бачиш оцей глек з водою?

– Свіжа, – відгукнувся Дубинський, натягуючи черевики. – Пий, коли хочеш.

Ш

Здоровенний поет Крамаренко сидів на канапі і, зосереджено висолопивши язика, лагодив музичний ящик.

– Ага, – привітався він з приятелями, знімаючи з носа вузькоокі бабусині окуляри, прив'язані якимись дивними мотузочками до його вух. – Добре, що ви прийшли. А я хотів уже йти до вас. Річ у тім, бачите, що нам треба провітритись.

– Чекай! – ляпнув себе по стегнах Рухляк. – Звідки ти довідався? Обличчя Крамаренкове засяяло гордістю:

– Нізвідки. Сам додумався.

– Та чи ж знаєш ти, бузувіре, що ми з Дубинським того й прийшли до тебе, щоб порадитись про маленьку мандрівочку пароплавом?

Крамаренко раптом застрибав на місці, захоплено загуркотів і весело замахав руками, наче дивовижний гладкий птах, що намагається полетіти.

– Ах ви ж чорти! З-під самого носа ідею вкрали. Це ж саме і я придумав. Тільки... хм!

На лице йому набігла весняна хмарка.

– Треба купити сосисок, – заклопотано й серйозно сказав поет. – Якнайбільше.

– Сосисок? Навіщо? Чому саме сосисок?

– Так, – повчаюче відповів Крамаренко. – Щоб їсти. Багато сосисок треба.

– О, люди! – вистогнав Дубинський. – Не люди, а звірі. Формений культ шлунка. А душа людська, про яку...

... Ухвалили їхати до найближчої пароплавної пристані велосипедами, потім пароплавом проти води до Києва, а звідти додому – залізницею.

– Речей треба брати якнайменше, – тоном досвідченого мандрівця радив Крамаренко. – Я тут ось у «Червоних квітах»⁵ вичитав. Тут є список: барометр, термометр, хустка до носа, рушниця, касторка, шпильки, нічні пантофлі, електрична лампа, антена. Ну, далі пішли дрібниці: намет, хідді⁶, еліксир для волосся, полиця для книжок...

Рухляк доклав великих зусиль, щоб умовити його не брати з собою цих речей, без яких самовідданому мандрівцеві все ж таки можна було обійтись у дорозі.

IV

Але барометром Крамаренко не поступився.

В дорозі він почепив його на мотузці через плече, і коли друзі обережно натякали, що від інструмента нікому нема жодної користі, лютував, як гірський ураган, доводив, що його товариші – варвари, що гальмують переможний хід культури, і кричав, що хтось хоче його обдурити.

Крамаренка ніхто й не думав обдурювати, але барометр піддурював мандрівників раз у раз: коли на його загадковому обличчі весело реготало сонце, приятелі похмуро місили ногами подорожню грязюку, проклинаючи «цей паршивий дощ»», тягли за собою неймовірно важкі велосипеди, бо до коліс прилипло по два пуди розмоклої глини.

– Нічого, – підбадьорював Крамаренко товаришів. – Це дурниці. Я певен, що незабаром прогляне сонечко. Повірте ви вже мені, старому, досвідченому мандрівцеві.

І коли другого дня, пошматувавши важку тканину хмар, весело посміхалось сонце, проклятий інструмент крєктав, рипів і зловісно пророкував хуртовину.

– От бачите, – радів Крамаренко, потай переводячи стрілку барометра на «ясно». – Я ж вам казав, що буде сонечко. Гальмууй. Їсти хочу.

– Знову жерти, – хлипав Дубинський, що встиг уже з'їсти шість бутербродів. – Не люди, а свині якісь.

– Буря з дощем, – рипів барометр.

⁵ «Червоні квіти» – ілюстрований двотижневик для дітей дошкільного віку, виходив у 1923-1931 роках.

⁶ Хідлі – ходулі.

Жодна брехня не минає безкарно: барометр, кінець кінцем, загинув.

Сказано мчали з гори. Крамаренко побачив у долині небезпечний заворот і, не затримуючи ходу, обернувся назад – попередити друзів про небезпеку. В ту ж мить він загубив педаль, шкереберть гепнувся додолу, дав сторчака, злетів у рівчак, переламав кермо і безнадійно потрощив барометр.

Керма було жаль, але загибель барометра викликала таке захоплення в Рухляка, що навіть Дубинський, який до всього ставився з філософською байдужістю, почав потирати руки і в'їдливо захирикав.

Після цього він знову вдягнув кам'яну машкару⁷ і байдуже дивився вдалечінь, мурмочучи раз у раз прокльони на адресу жуйних тварин.

Крамаренко лаявся, мов чотири візники, що посварилися за єдиного пасажира; бив себе в груди величезним волохатим кулаком і присягався, що тепер для нього весь літній відпочинок після напруженої зимової роботи пропав безповоротно.

Ніхто йому, проте, не вірив.

V

Приїхали до пароплава радісного рожевого ранку.

Весело посміхалося дбайливо виголене молоде сонце, вигравало золотими монетами під веслами численних білих човнів.

Свіжий, бадьорий вітрець випинав молоді пружні груди.

Люди стрибали скрізь, наче виконували якийсь вакхічний танок, купували квитки, тягли речі, розвантажували, одчайдушно розмахували руками й ногами, гукали, свистіли, реготали, хапалися за голови, загрожували, прощалися і лаялися так, що Рухляк сказав, що це нагадує йому літературний диспут.

За пів години Рухляк з Крамаренком уже стояли на борту пароплава і, спершись на поруччя, безтурботно пхали цигарками.

Дубинський тим часом сидів унизу, в буфеті, та ображався, що до чаю дають такі маленькі бутерброди.

– Подивись-но, – сказав Рухляк, смикаючи Крамаренка за рукав.
– Яка гарна жінка.

– Де? – зацікавився Крамаренко.

⁷ Машкара – маска.

– Ондечки. Біля тієї коняки.

Синьоока, дуже гарна блондинка стояла біля візника і, чарівно посміхаючись, розмовляла з літньою людиною в окулярах, дуже подібною до лікаря.

– Чорт забори! – зітхнув Крамаренко. – Коли б не моя проклята соромливість, не знаю ще, яку насолоду послала б мені доля. От Дубинський – то зовсім інша річ. Треба було б сказати йому.

За спинами приятелів нерухомо стала безнадійна постать Дубинського й похмуро виголосила:

– Був зараз у буфеті. Жеруть люди, смокчуть чай, огидно плямкають. Нема того, щоб милуватися сонцем, річкою, природою. Формений культ шлунка.

– Дубинський, – лукаво посміхнувся Рухляк, – хочеш бачити найпрекраснішу жінку з усіх, яких доводилося тобі зустрічати за все твоє бурхливе життя?

– Де-де? – затанцював Дубинський, хапаючи Рухляка за плечі й зазираючи йому в очі.

– Очі сяють, мов ті прожектори, – задекламував Рухляк. – Брови – зломи блискавиць. Посміхається....

– Рухляк! – закрутився Дубинський. – Де? Ну, покажи ж, свиня!

– Вуста червоні, як кров, – байдуже продовжував Рухляк, безтурботно дивлячись на гладку, огрядну перекупку. – Пиріжок їсть...

– Рухляк, не строй дурня! Де вона? Ну покажи, любчику!

– Пиріжок їсть і плямкає. Огидно, але не дуже. Формений культ шлунка. Нема того, щоб природою милуватися...

– Йолоп!

Рухлякові стало жаль Дубинського.

– Дубино, дивись на мій палець.

І він добродушно повернув указівний палець у той бік, де стояла прегарна жінка.

– А-ах! – присів Дубинський.

І колишній Дубинський зник назавжди.

Народився новий Дубинський.

І відзначив він своє народження так: збіг з пароплава, задиркувато запалив цигарку й почав театральню прогулюватись навколо прекрасної жінки, гордо відсунувши кепі набакир і виспівуючи якогось вибагливого мотивчика.

– Залицяється Дубинський, – хихикнув Рухляк. – На півня похожий. І дасть же бог людині...

VI

Оглушливий гудок пароплава, стурбована команда капітана – і матроси налагодилися знімати сходи.

Гарна жінка заметушилась, загубила брошку і почала прощатись з літнім громадянином. Вони кілька разів палко поцілувалися (Дубинський в цей час обурено танцював за їхніми спинами), а в літнього громадянина навіть блиснули на очах сльози.

– Так ти ж пиши, моє сонечко, – сказав він зворушливо. – Телеграфуй, вітай.

– Я на тебе чекатиму, Котику, – привітно посміхнулася жінка. – Ну, до побачення. Пора.

Не встигла вона відвернутися, як похоронне обличчя літнього громадянина раптом засяло широчезною посмішкою щастя й радості. Він безтурботно висмикнув з кишені носову хустку й почав безжурно обмахувати нею сміхотливе обличчя.

«Ач, старий чортяка, – подумав Дубинський. – Мабуть, мріє про той час, коли знову побачить її».

Дама обернулася.

Обличчя дідкове раптом потемніло, захмарилось, і дві непрохані сльози набігли йому на очі. Він зараз же одвернувся, єхидно підморгнув сам до себе, підбіг до дами, кльонув її в руку і потім довго сякався.

Заклекотіло, засвистіло, зашипіло внизу біля корми. Повільно попливла убік пристань – і пароплав, весело відмахуючись колесами, бадьоро побіг проти води. Малесенька постать дідкова довго помахувала білою хустинкою.

– Слухайте, хлопці! – гукнув захоплено Дубинський, підмітаючи до друзів. – Я, здається, закохався!

Потім з гримасою нелюдського жаху, вилупивши очі, зазираючи в обличчя друзів, зловісно зашепотів, наче виказував якусь жахливу таємницю:

– Чоловіка кохає... Цілувались. До такої спробуй тільки підійти... А я – нічого. Штовхнув, попрохав пробачення – вона посміхається. Хоч би оком моргнула.

– Тобі й книги в руки, – відповів Крамаренко.

Дубинського не можна було впізнати. Встиг злітати кудись до машинового відділу, почистити там черевики; гарненько зачесався і цілий ранок наспівував веселих пісеньок, намагаючись ходити так, щоб не було видно лати на ризикованому місці.

Та дарма.

Жінка здавалася неприступною.

Удвох з якимсь хлопчаком вона сиділа на лаві, неуважно вдивляючись в зелені береги. Хлопчисько з насолодою уминав цукерки, а вона ніжно гладила його по голові.

У Дубинського склався, очевидячки, якийсь одчайдушний план. Він одірвавсь од поручнів і рішучим, твердим кроком попрямував до дами. Але на півдорозі раптом зупинився й почав зав'язувати мотузок свого черевика.

Потім випростався, почухав потилицю і, махнувши рукою, пішов просто в левову пащу.

– Хлопчик... – сказав він, показуючи на ласуна.

Той задоволено заіржав.

– Синочок ваш... Симпатичний. Напевне, перший учень в усій групі.

Жінка знизала плечима і, посміхнувшись, одвернулася.

Дубинський постояв пів хвилини, похнюпивсь і безнадійно відійшов.

– Не можна... – хрипко сказав він приятелям. – Неприступна. Чоловіка кохає. Ах, свинство!

Став він відтоді сумно-мрійний, похмуро зводив очі до неба, зітхав і, розчаровано балакаючи сам до себе, розводив руками з виглядом розгубленим і загадковим.

Поліз униз, до буфету, і там методично й уперто жував бутерброди.

VII

По обіді Рухляк з Крамаренком прийшли до спільної каюти і здивовано помітили, що біля дами упадав надзвичайно гладкий чолові'яга явно непманського вигляду.

– Я теж люблю розважатися, – мрійно крякав він. – До жаху люблю. І щоб на столі, знаєте, хризантеми, демісек⁸, старий херес «Азвин Азертиджарет»⁹. Хо-хо-хо!.. До чортиків люблю!

Хлопчисько, єдиний німий свідок цієї сцени, тупо жував яблуко.

– Лимонадцю б випити на палубі, – запропонував гладкий чолові'яга. – А ти, Колю, піди купи собі той... як його?.. Ну, чого-небудь там... шоколаду, чи що, Ось маєш карбованець.

– Мр-р-сі.

Приятелі шмигнули в якийсь коридорчик, пропустили їх наверх і довго сумно похитували головами.

– Осоромився наш Дубинський.

– А справді. Дивись, якийсь уламок знищеної безповоротно буржуазії зумів її причарувати.

– Ех, Дубинський, Дубинський! Ти знаєш, Васю, я навіть ревную. Гірко мені за товариша. А тобі?

– Єсть трохи, – відгукнувся Рухляк. – Ходім нагору, подивимось.

Товстун закохано дивився на незнайому жінку і повчав:

– Така ви ще молода, вам не можна журитися. Жити треба. А то що ж буде потім, коли ви зараз, маючи двадцять чотири роки...

Жінка раптом дзвінко й довірливо зареготала:

– Заміж мені треба!

Обличчя приятелям пересмикнулися.

– А то ще єсть анекдот, – почули вони за хвилину голос безтурботного непмана. – Яка різниця між кіно, радіо та фінінспектором?

Невідомо звідки, з пекла виліз Дубинський:

– Крамаренко, дай карбованця. У мене тільки полтинник лишився.

– Щиро вітаю, – образився Крамаренко. – А решта?

– Хлопчикові... її синкові... – зашелестів Дубинський. – Шоколад купляв, те та се...

– Йолоп! Вона незаміжня.

– Що-о?..

– Петю, скоро купиш шоколаду? – простодушно спитав нетерплячий хлопчисько.

⁸ Демісек (фр. *demi-sec*) – напівсухе вино.

⁹ Азвин – Азербайджанський державний винно-спиртовий трест. «Азертиджарет» – одне з підприємств тресту Азвин.

– Іди геть, чортеня, поки я тобі вуха не поодривав! – заверещав Дубинський. – Паршивець ти нещасний! Жере шоколад, як бегемот!

Хлопчик гірко кувікнув, засопів і засунув палець у ніс.

– Я про неї вірші написав, – інтимно звернувся Дубинський до приятелів.

І він задекламував могутнім голосом тріскучий вірш. Кінчався він так:

*Хай грім,
Грім ери тебе укриє,
Моя далека
Блакитна мріє!*

– Паршиві вірші, – серйозно сказав хлопчисько, бажаючи, очевидно, дошкулити кривднику.

Дубинський дав своєму недавньому приятелеві стусана; той заревів на цілий пароплав. За покривдженого оступилася дама й новий її знайомий, потім у справу встряла стороння публіка – і Дубинського прилюдно вилаяли «жорстоким, безсердечним катюгою».

Катюга довго хмурився, сопів і скреготів зубами.

– Я йду спати, – несподівано бовкнув він. – Завтра рано вставати.

І пішов.

А Рухляк з Крамаренком об одинадцятій годині вечора спостерігали цікаву сценку: з каюти прекрасної дами виліз гладкий непман без комірця й похмуро пробурмотів:

– П'ятдесят або п'ятдесят п'ять... Ач яка! І оком не поведе...

– Стане вона для такого старого чорта ще й оком водити, – долинув із п'їтьми Крамаренків голос.

Непман присів і прилип до стінки.

VIII

Дубинський прокинувся о шостій годині ранку, вдягся, сів на порозі біля каюти незнайомки і почав чекати.

– Не обдуриш! – злісно шкварчав він на адресу непмана. – Я перший з нею забалакаю. Я їй зніму полуду з очей. Я їй поясню, що ти за один!

– Хр-р-р – пр-р-р... Хр-р-р – пр-р-р...

Прокинувшись за дві години, він глянув угору і побачив навколо обурені фігури: незнайомки, непмана й тубільного буфетника.

– Очень даже стидно, – презирливо кинув йому навздогін буфетник. – Нап'ються, а потім тільки даму компліментірують.

Дама, втираючи сльози напаханою хустинкою, запевняла, що вона навіть не знайома «з цим юнаком».

Ранком непман знову щільно прилип до незнайомки, а Дубинський, виступаючи павичем, розчулено декламував:

*Їж ананаси, рябчика жуї, –
День твоїй останній надходить, буржуї¹⁰*

– А то ще є анекдот, – розійшовся непман. – Один чоловік зустрів на полюванні свого друга, зрадив і запропонував йому піти до себе на дачу пообідати. От і пішли вони. Хазяїн приготував гостеві ванну, а сам кудись пішов. Гість скупався, і тільки-но натягнув на голову сорочку, аж гульк! – чує чийсь дрібненькі кроки. Він так і закам'янів з сорочкою на голові. Вбігає невідома прегарна молода дамочка, очевидно хазяїнова жінка, ляскає його ніжною ручкою нижче спини і починає щебетати:

«А я й не бачила, коли ти з полювання повернувся! А ти за ці три дні здорово поправився. Любий, я так за тобою скучила!»

І дамочка падає просто в його обійми, хо-хо-хо!..

– Слухайте, ви! – виріс із-під землі розгніваний Дубинський. – Ви, юначе! – Непман був удвоє старший за нього. – Коли ви ще раз насмілитесь образити жінчину такими брудними анекдотами, то я вам!.. то я вас!..

¹⁰ Знаменитий двовірш Володимира Маяковського.

Скандал був не дуже великий, але бучний.

– Мовчи, ідіот! – Рухляк затулив Дубинському рота й потаскав його в дальній куток палуби. – Крамаренко, держи його!

– Та я його!.. Та я йому!..

– Мовчи!

– Гарбуз! – чмихав Крамаренко. – Величезний гарбуз. Справжній скандал.

– А все через те, що романтик, – пояснив Рухляк. – Хочеш, я його провчу? Вилікую?

– Ану вилікуй, – попрохав Крамаренко.

– Хай трохи вгамується.

Цілий день Дубинський десь ховався, і тільки коли вже смеркло й навкруги спалахнули електричні лампки, Крамаренко зустрів Дубинського в коридорі, там, де були двері до каюти незнайомки.

– Дубинський, – гукнув Крамаренко. – Ти не бачив Рухляка?

– Відчепись, – безнадійно махнув рукою Дубинський.

Крамаренко співчутливо похитав головою:

– Незнайомку шукаєш?

Дубинський хрипко зітхнув:

– Її,

– Так ходім на палубу.

Дубинський звів очі до стелі й ледве чутно зашелестів:

Хай грім,

Грім ери тебе укриє,

Моя далека

Блакитна мріє!

В ту ж мить двері таємничої каюти незнайомки з гуркотом розкрилися, і звідти прожогом вилетів маленький Рухляк:

– Дай вісім карбованців. Моментально!

Зникаючи за дверима каюти, він устиг грайливо штурхнути Дубинського в бік.

– Яка мрія, ти казав? – єхидно звернувся Крамаренко до Дубинського. – Блакитна?

Той лежав долі труп трупом.

Крамаренко поцмокав, почухав потилицю, захопив його на оберемок і поніс на палубу, на повітря.

IX

За пів години Рухляк вийшов на палубу і побачив там таку картину.

Дубинський сидів на скрученій линві й важким невидючим поглядом дивився вниз, на чорну воду. Крамаренко стояв поруч і ласкаво гудів:

– Не можна плакати. Висякай носа, дурню! Витри сльози.

Рухляк раптом увесь якось скорчився, ввійшов в себе і став маненький-маненький, боязкий-боязкий.

– Дубино, – сказав він тихо. – Ти не сердься на мене.

– Я не сердюсь, – відповів, сякаючись, Дубинський. – Мені тільки прикро, що я такий йолоп...

Тоді Рухляк ласкаво обняв його за талію і, мрійно дивлячись у голубу даль уквітчаного діамантами неба, зітхнув і віщо сказав:

– Слухай, Дубино! Ти не йолоп. Ти – мрійник. Оце тобі наука. Досадно дивитись, коли коштовний арабський кінь хоче перевернутись на водовозну шкапу.

– Дякую, – розчулено сказав Дубинський.

– Нема за що, – засоромився Рухляк. – Їжте на здоров'я.

Потім зненацька підвівся й несподівано поцілував Дубинського в те місце, де, на його думку, за п'ять років у художника засяє лисина.

У синім небі серед легеньких шовкових хмаринок безтурботно перевертався й викривлявся срібний місяць.

– Мандрівки поширюють світогляд людини і сприяють її розумовому розвитку, – несподівано сказав Крамаренко і тут же загуркотів розкотистим реготом, мов віз зі старим залізом на поганому брукові.

Відразу стало легко, весело, шумно.

1923

Владивосток

Помилка шофера Кучми

Я ще ніколи не бачив шофера Кучму в такому сумному настрої, як того вечора.

Він сидів у найдальшому куточку кав'ярні, палив цигарку за цигаркою, а коли в склянку з кавою упав з цигарки шматочок попелу, Кучма спробував піймати його пальцем, обпік палець і люто почав розмішувати каву ложечкою.

– Кучмо! – сказав я. – У вас щось негаразд. Ви або розчавили своїм таксі якусь бабу, або закохались без найменшої надії на відвітне почуття.

Кучмове обличчя пересмикнулось убивчим презирством:

– Я – закохався? Можете самі закохуватись, коли не вистачає глуду на щось більш корисне. Мені взагалі здається, що в вас голова тільки для того й стирчить на плечах, щоб час од часу «притискуватись до пружних грудей». На жодну іншу роботу вона навряд чи здатна.

Я встав:

– Не можу сказати, щоб ви буди зараз у доброму гуморі. До побачення, Кучмо. Поговоримо колись іншим разом. Я до вас зайду. Ви тепер де живете? Сподіваюсь, що ви вже переселились до вашого чудового помешкання в новому кооперативному будинкові «Червоний карбюратор», якого ви чекали три роки?

Кучма заскреготів зубами і зашкварчав гірко:

– Так. Уже переселився. Як же, як же! Не тільки переселився, а вже й виселився звідти.

– Що-о? Невже не заплатили пай?

– П'ятсот п'ятдесят п'ять, як одну копійчку.

– В чім же річ? Завалився будинок?

– Стоїть, як картиночка. .

– Тоді я нічого не розумію.

– Я також.

– Але – ваша адреса?

– Зараз – тут, у кав'ярні. Коли вийду на вулицю – на вулиці. Коли сяду на візника – на візникові моя адреса.

Тяжке зітхання роздерло його могутні груди.

– Та хто ж винен, нарешті? – енергійно запитав я.

– Вони, – середньовіковим шепотом прошелестів Кучма.

– Хто «вони»?

– Оля і Ляля. Брати їхні винні. Жінки братів винні, щоб чорт їх узяв з усіма бабусями разом.

– З якими бабусями?

– З бабусями жінок братів Олі і Лялі.

– Так розкажіть же!

– Скучно.

– Навпаки. Я передчуваю надзвичайно веселу історію.

– Як для кого.

Кучма вилив у широку горлянку рештки кави, запалив і почав голосом туберкульозника, для якого вже замовили труну, некролог і катафалк:

– Ви знаєте, як я чекав цього нового будинку? Мати не чекає так на первістка-сина, як я на ці три кімнати з кухнею. Бо ж знаєте, як я жив? І де я жив? По гаражах, часом в автомобілях, по редакціях з Серьожею Чутливим. А останній місяць я жив навіть у годиннику. Не вірите? Слово честі! Валявся у дворі якийсь старовинний розбитий годинник – як шафа завбільшки. Так я його встановив між двома будинками – тай дайош. Комфорт неабиякий, проте – як не кажіть – власне помешкання. Що? Незручно спати? Ясно: коли я спав, тіло моє нагадувало формою римську цифру V: невимовна частина – на підлозі, а вгорі, мов щогли загиблого корабля, стирчали ноги й голова.

Він кинув докурену цигарку й запалив нову.

– Ви часом питали в мене, чому я не одружуся. Тепер розумієте? Гарненька буда б картиночка, коли б просто з загсу я привів до годинника свою молоду дружину: «Оце, ластовенятко, наша маленька, але затишна квартирка. Отут, на циферблаті, спатиме наш майбутній Кімчик, а ось тут, де мотлявся маятник, ми влаштуємо нашу спальню...»

Він зітхнув так, що якийсь нервовий оселедцеподібний юнак поруч з переляку пересмикнувся і перекинув свою каву.

– Але шофер Кучма – матеріаліст, скептик і практик. Він знає, що одержує той, хто вміє довше чекати. Ну, не? І я чекав... Хоч я людина й мовчазна, проте добрі друзі дізнались-таки про моє

майбутнє помешкання. Зустрічаю одного разу Олю. Атож, та сама – одна з найкращих жінок України. Пийте каву.

– Кучмочко, – питає Оля, – у вас нова квартира?

– Вроді, – кажу. – Місяці через три.

– А скільки ж кімнат?

– Три. Коли не рахувати кухні й убиральні.

– Слухайте, серденько, та на якого біса вам така нечувана, неймовірна кількість кімнат?

– Треба, – кажу. – Порозчиняю двері – і буду по всіх кімнатах їздити на велосипеді. А в кухні розведу морських свинок і собак: сар, бернар і прочих.

– Та що ви, гицель?¹¹ – питає.

– Не гицель, – кажу, – ну й нічим не гірше за багатьох українських письменників, котрі чимало хисту віддають собачим справам. А втім, хто мені може заборонити? Хто хазяїн мого помешкання, чорт забирай?! Досить, – кажу, – мені в годиннику стирчати. Настирчався. Нажився. Наспався. Я не Діоген.

– Світе очей моїх – благає Оля, – уступіть одну кімнату. Ви ж самі знаєте, що значить тинятись по закутках, по...

Кучма конфіденційно взяв мене за плече:

– Слухайте, ви коли-небудь дивились близько в Оліні очі, га? В ці золоті очі, що нагадують сяйво ліхтарів шестициліндрового «ролс-ройса» з електричним самопуском і фрикційним сполученням? Дивились? Значить, ви не засудите мене надто суворо за те, що я тут-таки пообіцяв Оді одну кімнату.

Я поклав свою долоню на його цупку мужню руку:

– Слухайте, Кучмо. Але ж лишилися ще дві кімнати?

– Чекайте. Другого дня я зустрів Лялю.

В очах йому з-під сірого попелу сяйнули лукаві жаринки:

– Слухайте, вам доводилось уважно розглядати Лялині вуста? Не на дуже далекому віддаленні. Ну, приблизно так, щоб ваші вуста були від її вуст міліметра на півтора? Ви бачили останні моделі мотоциклів «Індіан»? Приблизно колір Лялиних вуст. До того ж од них такий жар, як од індіанівських циліндрів після двогодинної шаленої їзди. Ех, чор-р-рт!..

– Одним словом, – перебив я, – ви хочете сказати, Кучмо, що другу кімнату вашої квартири ви пообіцяли Ляді?

– Пообіцяв!!

¹¹ Гицель – людина, яка виловлює собак.

Кучма застогнав так, що нервовий юнак пустив додолу й розбив своє пенсне.

– Але ж третя кімната? – вдарив я кулаком по столі.

– Ах, боже мій! – заgrimів Кучма. – Та хіба ви не знаєте Галину? Коли жінка з такими стегнами, як у Галини, захоче довести вам, що ви можете комфортабельно жити в котлі локомотива Харків – Одеса, – ви негайно побіжите влаштуватись.

– Хм-да... Становище... А кухня?

– Марія... – глухо відказав Кучма, наче грудки землі вдарились об кришку труни.

– Ніжки? – діловито спитав я.

– Грудки й волосся, – застогнав шофер. – Це не грудки, а радіатор вісімдесятичного «мерседеса».

– З електричним самопуском?

– Так, і з електричною сиреною. Відмовити їй – це було вище за мої сили. З того часу й пішло... Я почував, що мене повільно, але неухильно засмоктує грузьке болото, але, як палкий, гарячий грач, я вже не міг зупинитись. Майже щодня я зустрічав нову видатну жінку України, і ця нова була неодмінно незрівнянно краща за всіх попередніх – і я, мов казковий чарівник з невичерпаними запасами скарбів, щедрою рукою роздавав направо й наліво мої майбутні три кімнати з кухнею й теплою вбиральною.

– Кучмо! – закричав я. – І це зробили ви – всеукраїнський ненавидник жінок, холодний скептик, сухий практик, залізний матеріаліст?

Кучма замотиляв головою, як бульдог, що ненароком вхопив надто гарячий шматок м'яса:

– Дав маху. Ошибся. Не встояв. «Хто з вас без гріха – перший кинь в мене камінь».

Було довге мовчання. Таке довге, що нервовий юнак устиг збігати до оптики, вставити в пенсне нове скло.

– Ну, а далі? – запитав я.

– Що ж далі? В день переселення біля ганку моєї квартири зупинилося сім підвід з меблями. Сім найкращих жінок України почали мелодійно сваритись, доводячи кожна, що Кучмове помешкання належить їй, і тільки їй. Якщо хто й бачив коли найзапашніший букет, цвіт українського жіноцтва, так це тільки того дня біля моєї квартири. Правда, цей букет верещав, кувікав і

галасував так, що я – признаюсь вам одверто – втік світ за очі. Згодом я повернувся й виговорив собі право притулитись у куточку в сінях.

Очі йому загорілися веселими блискавицями:

– Знаєте, було чудово! Я відгородився собі старою ковдрою, поставив дачку і почував себе власником двадцятикімнатної вілли. Але...

Він зі свистом зітхнув, обм'як і зморщився, як дір'явий лантух, з якого висипалось просо.

– Але? – підстьобнув я його.

– Але незабаром Оля одружилася з удівцем, а в нього – двоє дітей. До Ляді приїхав з Конотопа брат із жінкою й пацаном і двоє якихось бабусь. А втім, я не гніваюсь на неї. Бо до жінки Олиного брата також приїхала бабуся – ще гірша! Якась надзвичайна: того ж дня вона повідомила всіх, що тижні за два збирається родити сина. До того ж Лялин брат, як виявилось, був запеклий мисливець. Одного разу приходжу по роботі додому – втомлений, як собака. Зирк! – аж на моїй дачці щось лежить і гарчить. Справжній собака. Зайняв мою житлоплощу, не пускає. Виявилось, що Лялин брат поставив мені в сіни за компаньйонів двох собак. Тоді я вночі потихеньку зібрав у клунок найнеобхідніші речі – та й утік ... Ночував на вокзалі.

Знову було важке мовчання.

– Ну, а тепер же як, Кучмо? Навіть не бачитесь з ощасливленими жінками?

Кучма повів плечем:

– Ні, чому ж? Бачусь, тільки нечасто. Раз на місяць. Коли ходжу до домоуправління платити гроші за квартиру.

– За яку квартиру?

– Та за ту ж таки. Що в ній живуть шановні товаришки.

Я захопив його за руку:

– Гей, Кучмо! Я вас не пізнаю. Слимак ви – та й більш нічого. Тісто, кваша. Та я на вашому місці як накадав би заяву, та як подався б до суду, та як...

– Тс-с!. – Кучма зашипів, мов проколота мотоциклетна шина. – Ви збожеволіли. Як вам не соромно? Культурна людина – і суд. Та що я – хам який-небудь, варвар, куркуль? Ах ти ж боже мій!

Він глибоко замислився, і на його широкому, енергійному, наче вирізьбленому з мармуру обличчі засвітилася напружена робота думки, наче хтось тягав важке каміння. Потім він рішуче підвівся,

зітхнув, як чоловік, що розв'язав нарешті гнітюче питання, розрубав гордіїв вузол, – і сильно потиснув мені руку:

– Годі. До побачення. К чорту. Іду до суду.

Я не повірив своїм вухам. Я вхопив його в свої обійми.

– Кучмо! Друже мій! Нарешті я пізнаю свого старого друга, енергійного неблаганного скептика, практика й матеріаліста – Василя Кучму. Правильно. К чортам. Виселити – та й годі. Що це за нахабство, чорт забирай. Вселитися в чуже помешкання, вигнати хазяїна. А оце вони бачили?

– Так-так! – кричав Кучма. – Я йому покажу, де раки зимують.

– Не йому, а їм, – поправив я.

– Йому.

– Їм.

– Йому!

– Та кому ж це «Йому», чор-рт?

– Та цьому ж фруктові.

– Якому фруктові?

– Та тому ж, що відняв у мене мого годинника. Поки я, розумієте, жив у сінях, якийсь чорт примітив мого годинника й поселився в ньому. Я доводжу цьому загнибіді, що він незаконно захопив чужу житлоплощу, а він мене посилає к чортовій матері. Довго я вагався, ну зараз рішився. Годі, іду в суд. Я доведу, чорт забирай, що шофер Кучма вміє завоювати своє право!

Він рвучко кинувся до дверей. Але там зупинився, тихенько повернувся до мене й несміливо зашепотів мені на вухо:

– Слухайте: ви іноді, я знаю, пишете маленькі оповідання про мої пригоди... Так от... я хочу вас попрохати... Не пишіть, будь ласка, про цю історію. А то Ляля й Оля неодмінно ж прочитають – можуть іще на мене образитись. Я ж не звір який-небудь і не куркуль... Понімаєть нада... До побачення.

І він зник.

А я довго ще сидів у кав'ярні – охоплений обуренням і... восторгом.

(1929)

Примітка

Книжка Леоніда Чернова (Малошийченка) «Станція Знам`янка» видана 1930-го року видавництвом ДВУ, Харків-Одеса. Передрукована у виданні: Леонід Чернов (Малошийченко), «Чудаки прикрашають світ». Київ. «Темпора» 2021. Тут текст представлено за другим із названих видань. У Чернова є і оповідання з тією ж назвою «Станція Знам`янка», але воно надруковане не у однойменній збірці, а у збірці Чернова «Сонце під веслами» (1929).

У оформленні обкладинки даної інтернетної публікації використано малюнок художника Самума (Самуїла Уманського) з журналу «Червоний перець», № 6, 1930 р.